

kutató, jelenét és jövőjét féltő szeretettel gondozó szülői otthon életre szóló aján-
dékai.

A tudományos munkamegosztás gyakorlati szüksége természetesen e kiadás szerkesztése közben is felmerült, s megoldásáról ugyancsak a legteljesebb elismeréssel szólhatunk. A bevezető tanulmány *Nyelvállapot és helyesírás* fejezetében Kabán Annamária mutatja ki a Herbárium növényneveinek eredetét, végzi el szó-
kincstani és jelentéstani vizsgálatukat, s tárgyalja elő- és utóéletüket. Ugyanő állította össze a kötet összehasonlító növénynévjegyzékét Sz. Tóth Magda közremű-
ködésével, aki ugyanakkor a kötetet a román és német kutatók számára is könnyen használható forrássá tette a hivatalos magyar, román, német és a tudományos (latin) növénynevek, valamint a személynévek mutatójának gondos összeállításával.

A kötet olvasója elgondolkozhat a könyv sorsában mutatkozó párhuzamosságokon: Melius halála s a hitviták elülte után bizonyára felesége juttatta el a *Herbárium* kéziratát egy másik asszonyhoz: az akkor már szintén özvegy Heltai Gáspárnéhoz Kolozsvárra kiadás végett. Ma is a Melius művét kezünkbe adó és a mai hazai olvasó számára megszólaltató fiatal tudós Szabó Attila mellett két női munkatárs is ott áll a nagy teljesítmény bölcsőjénél: az egyetlen padjaiból alig kikerült Kabán Annamária mellett az életét a gyógyszerészet és a család között megosztó feleség, férje méltó munkatársa, Szabó Attiláné Tóth Magda.

Bizonyára emelte volna a 400. évfordulón újra itt megjelenő *Herbárium* könyvészeti, bibliofil értékét egy művészi hasonmás kiadás. Ha azonban a mai olvasók ezreire s a főszerzőbe iktatott jegyzetutalások hasznosságára gondolunk, minden hasonmás kiadásánál hasznosabbnak, tudományos és gyakorlati szempontból célravezetőbbnek, a művet és kísérő tudományos apparátusát átütőbb információforrásnak találjuk pályájuk kezdetén álló ifjú olvasók, kutatók, hazai és nemzetközi szinten elismert nagyszámú romániai magyar botanikusaink számára, de nem kevésbé orvosoknak, orvostörténészeknek, gyógyszerészeknek, nyelvészeknek, irodalomároknak, néprajzkutatóknak, s velük együtt a szép- és tudományos irodalmat egyaránt felkaroló, igénylő és korlátlan példányszámban fogyasztó hazai olvasóközönségnek.

A XVI. századi *Herbárium* újrakiadásának merész és sikerrel megoldott vállalkozásáért s a belőle egész nemzetiségünkre kisugárzó felmérhetetlen tudományos, művelődéstörténeti, táj- és népismereti hasznokért illesse köszönet a „fehér könyvek” sorozatát újabb kötettel gazdagító Kriterion Könyvkiadó bukaresti és kolozsvári szerkesztőségét. A sorozat külföldi értékelésére vet fényt egy pár héttel ezelőtt, a budapesti sajtóban megjelent megállapítás: „Bár dicsekedhetne egy hasonló, népszerűsége mellett nagy tudományos értékű sorozattal a magyarországi könyvkiadás!”

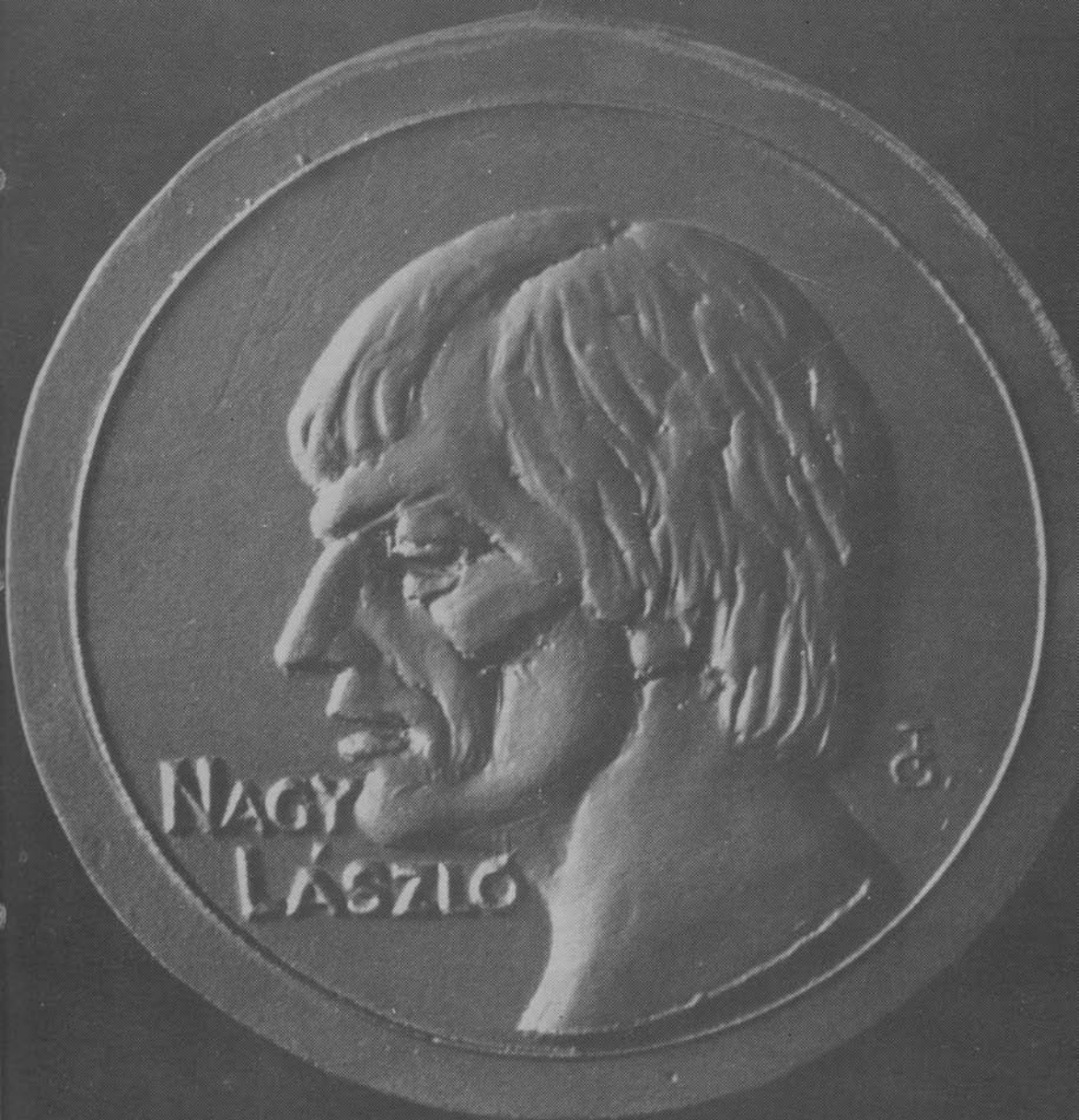
A Kriterionnak, hazai tudósainknak, Melius *Herbárium* kiváló ifjú tudós gondozójának és munkatársainak további magas tudományos értékű s egész nemzetiségi, tudományos és művelődési életünket gazdagító hasonló műveket kívánunk!

Nagy Géza

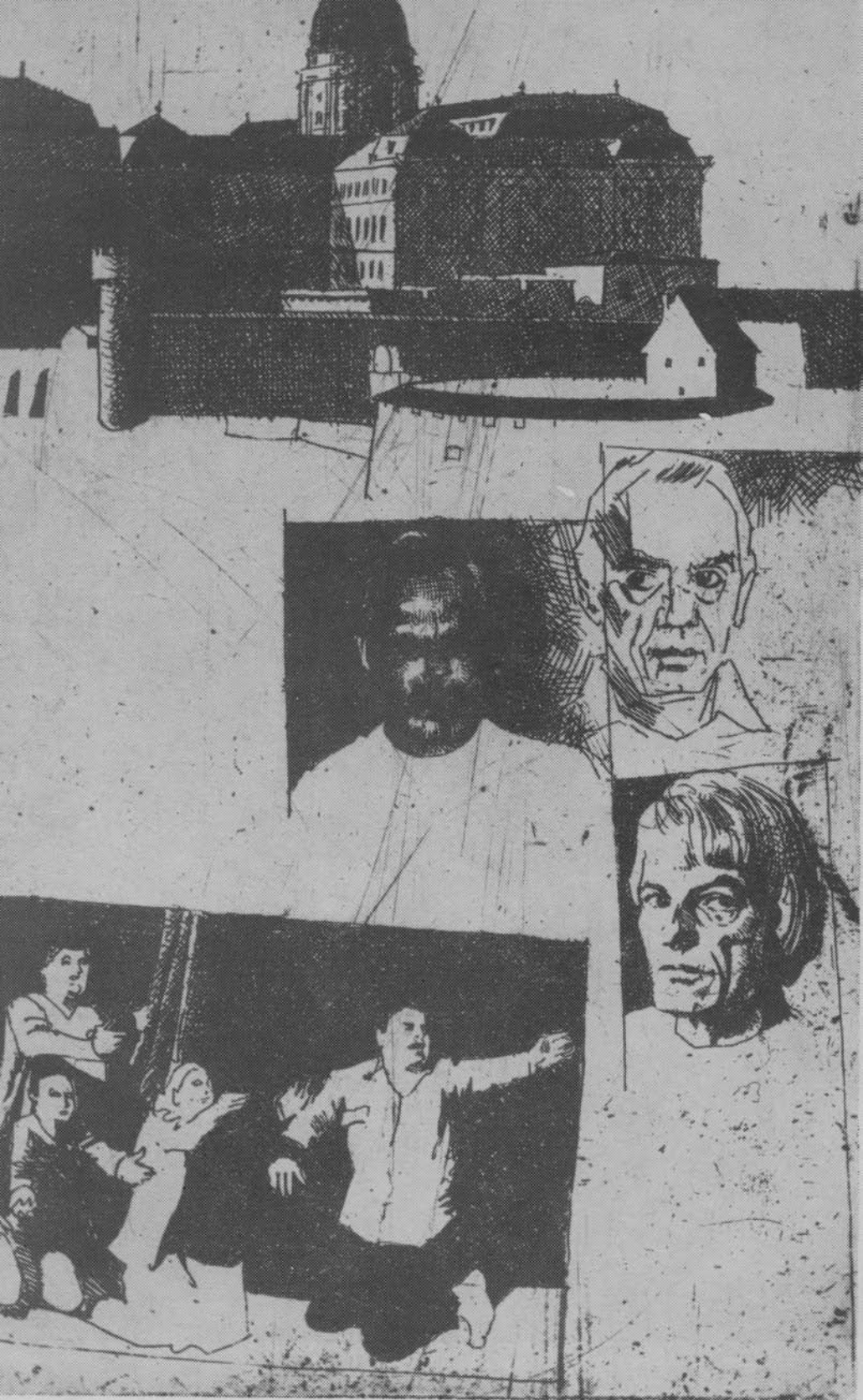
Tisztelt Hallgatóság! Kedves Barátaink!

Öröm és tisztesség számomra, hogy a *Korunk*-délelőttök keretében egy több mint négyszáz esztendeje halott — és éppen ezért immár örökre fiatal — szerzőt, Melius Juhász Pétert a tudomány nevében megidézhetünk, Melius kemény és kiváló tehetségű ember, a szó legszorosabb értelmében vett lángeszű alkotó volt. Alig harminchat esztendőét élt, de öntudatos emberségének már első évtizedében szoros szálakkal kapcsolta hozzá magát az egyetemes emberi művelődéshez, korának nagy szellemi értékeihez. Anyanyelvén túl jól ismert minden klasszikus kultúráteremtő, kultúrahordozó nyelvet — a hébert, görögöt, latint, németet —, és nyitott szemmel figyelte a közép-európai népek életét formáló szellemi-társadalmi változásokat is. Alig több mint tíz alkotó esztendő alatt hatalmas mennyiségű nyomtatott szöveget hagyományozott ránk az 1500-as évek derekáról. Az a láng pedig, melyet szóban és írásban oly szenvedélyesen szított, négyszáz esztendőn át világított — de perzsel is — tájainkon.

Melius hatalmas életművéből, mely lassan elmerült, egyetlen, a maga nemében páratlan alkotás áll ma itt új köntösben előtünk: a fáknak, füveknek neveiről, természetéről és hasznairól írott *Herbárium*. Ez volt az első, magyar nyelven ki-
nyomtatott természettudományos kézikönyv — négyszáz esztendővel ezelőtt, 1578-ban jelent meg Kolozsvárott. A *Herbárium* tudománytörténeti emlék, ismerete nélkül

TÖRÖS GABOR: NAGY LÁSZLÓ (a Korunk Galéria anyagából)

ÇSEH GUSZTÁV: ÚTIRAJZ (rézkarc)

nem értékelhető maradéktalanul a természettudományos gondolkodás hazai fejlődése sem. A munka nemcsak egy néphez, egy nemzetiséghez tartozik; bonyolult szellemi kölcsönhatások nyomán született; bizonyos értelemben éppen úgy helyhez kötött, mint egy kiváló műremek vagy építészeti emlék. De míg ez utóbbinak a látvány biztosít szétszórható hatást, és hozzá kell mennie annak, aki tanulni akar belőle, ez a Kolozsvárott született könyv a maga útján járva hatott olvasóira. A *Herbárium* átfogó, országos jelentőségét tükrözi az a tény, hogy a kötet a Románia Szocialista Köztársaság Nemzeti Történelmi Múzeumának állandó kiállításán is a tudománytörténeti emlékek egyik nagyra értékelt darabja.

Miben látom ma, röviden összefoglalva, rendkívüli értékeit?

Mindenekelőtt ez a legelső természettudományos kézikönyvünk; műfaját tekintve nemcsak nálunk, de egész Délkelet-Európában is egyedülálló. Hozzá időben és térben legközelebb Prágában (1562) és Berlinben (1578) születtek herbáriumok. Ma már tudjuk, hogy a kolozsvári *Herbárium* megszületése a Matthiolus—Fuchs—Melius—Heltai és Heltainé láncon, személyes kapcsolatok útján közvetlenül az olasz reneszánsznak, a Melanchton—Lonicerus—Melius—Heltainé vonalon pedig a német reformációnak, az európai szellem eme két nagy jelentőségű irányzatának a hatását jelzi hazánkban, bár gyökerei mélyebbek: a görög és latin kultúrába kapcsolódnak.

A munka nemcsak szakemberekhez szól ugyan, de minden ellenkező vélekedéssel szemben szigorúan tudományos igényű, ha nem mérhető is nyugat-európai társaihoz. Készítése közben a kivonatolás mellett Melius alkalmazta a kritikai forrásösszevetés módszerét, forrásait feltünteti, és azokra néhol a korabeli szakirodalomban szokatlan pontossággal hivatkozik. Botanikus szemmel nézve, a kötetben feldolgozott fajmennyiség nem egy mai fiatal biológusnak is becsületére válna, a gyógymódok jelentős része ugyancsak megalapozott, a munka nyelvi értékei, a tudományos és a népi növénynévanyag pedig csodálatra méltó, különösen ha a XVI. század erdélyi szellemi környezetébe helyezve vizsgáljuk.

Tagadhatatlan, hogy a *Herbárium* teremtette meg nálunk, nem is alacsony szinten, a kézikönyv-kiadás hagyományát. A maga korában igen sikeresen valószínűsítette meg a közhasznú tudományos ismeretek összefogását — felvilágosult szelme, viszonylagos babonamentessége és tisztánlátása még Lencsés monumentális *1rs Medica* című munkájával összehasonlítva is megállja a helyét, nem egy külföldi kortárral — például a nagynevű Paracelsusszal — szemben pedig toronyragasan áll.

A kézikönyv-jelleg legfőbb biztosítója, a kötet mutatórendszere ma is példás. Minden irányból biztos ismeretviszakereső segédeszköz, mely kitűnően használható gyors tájékozódásban. Ezt mi, az emlékkiadás gondozói akkor tanultuk meg értéke szerint becsülni, amikor napjainkban megjelent, magukat modernnek tartó kézikönyvekhez „kellett vagy kellett volna nekünk mutatórendszert összeállítanunk ahhoz, hogy a munkát valóban használhassuk.

A tudományok törzsfelődésére, „filogenetikájára“ tekintve a *Herbárium* az emberi gondolkodás egyik izgalmas „élő kővélete“; abból a korszakból maradt fenn számunkra, melyben a középkori természethistoria közös törzsből éppen csak kivált és még egyetlen vastag ágban haladt a botanika (elsősorban is annak alkalmazott, gyógyítást és tápláléktermelést szolgáló része), a medicina, valamint a filológia, a nyelv és a népismeret. Ezek közül a botanika csak 200 esztendő múlva, Linné munkásságával teremtett magának teljes önállóságot, a nyelvtudomány, a néprajz pedig még később jelentkezett önállóan.

Ebből az egységes szemléletből fakad a *Herbárium* sajátos korszerűsége: ma a további specializálódással párhuzamosan ismét erőteljes az egységesítő törekvés, a teoretizálás helyett pedig a szigorú hasznos szempontok érvényesítése. Behelyettesítve a behelyettesítendőket, a fejlődés csigavonalában a herbáriumok szellemének újraéledését figyelhetjük meg az agrobotanikában, farmakobotanikában és kivált a növényt és állatot kölcsönhatásban vizsgáló, integratív szellemű ökológiában. Ez a gondolator külön kifejtést érdemelne — a kötet szűkebb szakköröket érdeklő maradandó értékeivel egyetemben. Erre ez az összefoglalás alkalmatlan.

Meggyőződésem, hogy ezt a herbáriumot valamennyien — sőt magam is a bevezető tanulmányban — ott ítéltük meg legméltánytalanabban, ahol szerepe és hatása a legnagyobb lehet: nevelő, szemléletformáló erejében. A kézirat összeállítása óta egyre erősödő meggyőződésem, hogy e munka szemléletét, szerkezetét és szándékait minden természettudományos pályára készülő ifjú embernek ismernie kell, illetve ismernie kellett volna és kellene ahhoz, hogy maga is felmérhesse azt az utat, amelyet a tudás rendszerezésének és közreadásának az útján megtettünk, hogy megítélhesse azt, mire kötelezi egy négyszáz esztendő — bizony eléggé magasra állított — mérce.

Végezetül fel szeretném hívni a figyelmet arra a körülményre, hogy a munkát Heltai Gáspárné mentette meg számunkra az enyészettől. A rövid előszó tanúságtétele szerint Heltainé személyében — akiről úgy tudjuk, hogy székely asszony volt — nemcsak jó üzletembert, hanem az első öntudatos kultúrateremtő, könyvkiadó nagyasszonyunkat, a férfiak méltó társát tisztelhetjük. A véletlen úgy hozta, hogy ez az emlékkiadás éppen a nők nemzetközi évében jelent meg, és formába öntéséhez ugyancsak több asszony és leány — közöttük elsősorban a Kritérium magyar szerkesztőségének a vezetője, Botár Emma, a filológus Kabán Annamária és a gyógyszerész Sz. Tóth Magda nyújtott értékes segítséget.

A kötet szerkesztőivel, Hatházy Ferencsel, valamint Bálint Lajossal és Fodor Irénnel együtt mindnyájan úgy éreztük, hogy vállalni kell a gondozás nem éppen könnyű és korántsem hálás feladatát, hogy természettudományos könyvkiadásunk első és jelentős emlékét rangjához méltó helyre állíthassuk az erdélyi köztudatban. Ez a vidék nem olyan gazdag európai mércével mérhető korai tudománytörténeti emlékekben, hogy egy ilyen szép munkáról könnyű szívvel lemondhassunk.

Úgy hiszem, fontosságát csak akkor érzékeljük teljes valóságában, ha négyszáz esztendővel korábban, az 1200-as évek körül keressük párját az erdélyi emlékek között, vagy ha — kritikus önvizsgálattal — azt próbáljuk felmérni, mi született vagy születik körülöttünk ma olyan alkotás, mely négyszáz év múltával is — Heltainé bevezető szép szavait idézve — nemzetségünk méltóságára és dicsőségére fog majd szolgálni, melyre büszkén emlékezhetnek majd kései utódaink.

Szabó Attila

LÁSZLÓFFY CSABA

EGY TALÁLKOZÁS EMLÉKÉRE

Nagy Lászlónak

Éren nádon
múltlila világom

vadak idegzete
vér-csapdába vet-e?

ellensége jégnek —
meddig égnek
rajtad ősi nyergek?

gyűlöletek vernek
felzaklatott tájon

hogy ne fájjon
várromként is állhatsz
kövé válhatsz

üszkös címer helyett
glóriázza fejed
hamis firma

ami rá van írva
másnak csupa érdem
(milyen áron? kérdem)

éren nádon
alvadtvér virágom.